

LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖ

NUTARIMAS

**DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO KODEKSO PAPILDYMO
167¹ STRAIPSNIU ĮSTATYMO PROJEKTO NR. XIIIP-3746**

2020 m.

d. Nr.

Vilnius

Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos Seimo statuto 138 straipsnio 3 dalimi ir atsižvelgdama į Lietuvos Respublikos Seimo valdybos 2019 m. lapkričio 27 d. sprendimo Nr. SV-S-1479 1 punktą, Lietuvos Respublikos Vyriausybė **n u t a r i a**:

Iš esmės pritarti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 167 straipsniu įstatymo projektui Nr. XIIIP-3746 (toliau – Įstatymo projektas), tačiau siūlyti jį tobulinti atsižvelgiant į toliau išdėstytas pastabas ir pasiūlymus:

1. Įstatymo projektu siūloma kriminalizuoti neteisėtą persekiojimą, kuris pasireiškia sistemingu bandymu tiesiogiai ar per kitus asmenis susisiekti su asmeniu prieš aiškiai išreikštą jo valią. Įstatymo projekto aiškinamajame rašte nurodoma, kad tokie reglamentavimo pokyčiai yra būtini siekiant įgyvendinti Europos Tarybos konvenciją dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (toliau – Konvencija) bei apsaugoti žmogaus teisę į privatų gyvenimą. Konvencijos 34 straipsnis (Persekiojimas) įpareigoja prie jos prisijungusias šalis imtis būtinų teisėkūros ar kitų priemonių, kurios užtikrintų, kad būtų kriminalizuojamas tyčinis pasikartojantis, kitam asmeniui grėsmę keliantis elgesys, dėl kurio šis asmuo jaučiasi nesaugus. Šioje Konvencijos nuostatoje akcentuojama, kad būtent nukentėjusiajam sukeltas nesaugumo jausmas ir atliekamų veiksmų reali grėsmė yra esminiai persekiojimo nusikaltimo sudėties požymiai. Įstatymo projekto aiškinamajame rašte persekiojimas taip pat apibūdinamas kaip pavojinga, rimtas pasekmes žmogui sukelianti veika („Persekiojant dažnu atveju yra aktyviai siekiama nepageidaujamo kontakto su persekiojamu žmogumi, sutrikdomas jo privatus gyvenimas, sukeliamas nuolatinė įtampa ir nerimas, suvaržoma jo veiksmų laisvė, kenčia profesinis gyvenimas“), tačiau Įstatymo projektu siūlomos kriminalizuoti nusikalstamos veikos sudėtyje, nustatytoje Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 167¹ straipsnio 1 dalyje, Konvencijoje nurodomi persekiojimo nusikaltimo sudėties pavojingumą didinantys požymiai, įskaitant sukeliamus pavojingus padarinius, nėra įtvirtinti. Aptariama nusikalstamos veikos sudėtis yra formali, t. y., siekiant patraukti asmenį baudžiamajon atsakomybėn, pavojingų padarinių atsiradimas nėra būtinas. Dėl šios priežasties vienintelė būtina sąlyga baudžiamajai atsakomybei atsirasti yra siekis sistemingai užmegzti kontaktą su kitu asmeniu prieš jo valią neatsižvelgiant į tai, ar tas asmuo patiria neigiamus pavojingus padarinius (nesaugumo jausmą, išgąstį ar kt.), kuriuos Įstatymo projekto aiškinamajame rašte įvardija rengėjai. Nekvestionuotina, kad asmens privataus gyvenimo neliečiamumas yra svarbus teisinis gėris, saugomas baudžiamojo įstatymo, tačiau Įstatymo projektu siūlomas kriminalizuoti veikimas objektyviai negali būti vertinamas kaip toks pavojingas veikimas, kurio teisinė apsauga būtų įmanoma tik kraštutinėmis (*ultima ratio*) baudžiamosios teisės priemonėmis. Kriminalizavus sistemingą siekį kontaktuoti su asmeniu prieš jo valią, neatsižvelgiant į siekiamo kontakto pobūdį, tikslus ar būdą, taip pat neįvertinant tokio kontakto sukeliamų padarinių, baudžiamosios atsakomybės ribos taptų iš esmės neapibrėžtos bei neadekvačios veiksmų pavojingumui. Kartu pažymėtina, kad Baudžiamojo kodekso 167¹ straipsnio 1 dalyje įtvirtintos nusikalstamos veikos dispozicijoje siūloma kriminalizuoti bandymą susisiekti su asmeniu tiesiogiai arba per kitus asmenis. Taigi, kaltininkui keletą kartų prašant tarpininko suorganizuoti susitikimą su galimu nukentėjusiuoju ar siekiant gauti jo kontaktus (telefono numerį, el. paštą ar kt.), tačiau nepavykus su tuo

asmeniui susisiekti ir šiam apie tokį bandymą netgi nežinant, veika jau tampa nusikalstama, nors neigiamiems padariniams kilti apskritai net nebuvo realios galimybės. Nors aiškinamajame rašte nurodoma, jog kitos Europos Sąjungos valstybės yra kriminalizavusios persekiojimą, tačiau įvertinus kitų valstybių teisinį pavojingo persekiojimo reglamentavimą matyti, kad daugumoje valstybių įtvirtinta pavojingo persekiojimo sudėtis yra materialinė ir numato pavojingus padarinius ar kitus nusikaltimo sudėties pavojingumą didinančius požymius, kaip to reikalauja Konvencija. Pavyzdžiui, Čekijoje numatyti tokie padariniai: „Jeigu šis elgesys gali sukelti pagrįstą baiminimąsi dėl persekiojamo asmens ar jo artimųjų sveikatos ar gyvybės“; Ispanijoje numatyti padariniai: „<...> veiksmus, kuriais esmingai pakeičiamas nukentėjusio asmens kasdienis gyvenimas“; Italijoje: „Sukeldamas jam sunkią ir nuolatinę nerimą ar baimės būseną; sukeldamas pagrįstą baimę dėl jo ar jo artimo giminaičio arba jam emociškai artimo žmogaus saugumo; priversdamas nukentėjusį asmenį pakeisti gyvenimo būdą“; Kroatijoje: „Šiais veiksmais sukėlė jam nerimą ar privertė baimintis dėl jo ar artimųjų saugumo“ ir taip toliau (Lietuvos Respublikos Seimo 2018 m. balandžio 27 d. analitinė apžvalga Nr. 18/38 „Atsakomybė už asmens persekiojimą, smurto artimoje aplinkoje aukų civilinės apsaugos priemonės ir psichologinio smurto samprata užsienio valstybių įstatymuose“).

Įstatymo projekto siūlomo reglamentavimo aspektu itin svarbi ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrina, kurioje ne kartą akcentuota, kad siekiant užkirsti kelią neteisėtoms veikoms ne visada yra tikslinga atitinkamas veikas pripažinti nusikaltimais ir taikyti už jas pačias griežčiausias priemones – kriminalines bausmes; kiekvieną kartą, kai reikia spręsti, pripažinti veiką nusikaltimu ar kitokiu teisės pažeidimu, labai svarbu įvertinti, kokių rezultatų galima pasiekti kitomis, nesusijusiomis su kriminalinių bausmių taikymu priemonėmis, *inter alia*, administracinėmis sankcijomis (Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d., 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimai), tai yra apibrėžiamas baudžiamosios atsakomybės kaip kraštutinės priemonės (*ultima ratio*) principo turinys. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje (pavyzdžiui, 2009 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-396/2009, 2013 m. gruodžio 5 d. nutartis byloje Nr. 2A-7-9/2013 ir pan.) taip pat nuosekliai laikomasi esminės nuostatos, kad baudžiamajame įstatyme nurodytos valstybės prievartos priemonės nėra prevencinio pobūdžio ir laikytinos kraštutinėmis priemonėmis (*ultima ratio*), o baudžiamoji teisė ir baudžiamoji atsakomybė nėra skirtos problemoms, kurių priežasčių šalinimas yra kitų politikos sričių, bet ne baudžiamosios politikos objektas, spręsti. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje taip pat pabrėžiama, kad, nustatant veikų baudžiamumą, turi būti griežtai laikomasi racionalumo ir proporcingumo principų reikalavimų, kurie laikomi *ultima ratio* principo konstituciniu pagrindu, reikalaujančiu, kad baudžiamųjų priemonių intervencija į žmogaus teises šiuo aspektu būtų minimali.

Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad siūloma Baudžiamojo kodekso 167¹ straipsnio 1 dalies dispozicija yra suformuota plačiau, negu nurodoma pačiame Įstatymo projekto aiškinamajame rašte, todėl siūloma įtvirtinti nusikalstama veika yra nustatomos per plačios baudžiamosios atsakomybės atsiradimo ribos, viršijančios Konvencijos nuostatas, be to, neatitinka baudžiamosios atsakomybės kaip kraštutinės priemonės (*ultima ratio*) ir proporcingumo principų reikalavimų.

2. Įstatymo projekto aiškinamajame rašte yra pateikiamas vienas iš siūlomo kriminalizavimo motyvų: „<...> persekiojimo veiksmai, jeigu juose nėra žmogaus terorizavimo ar sistemingo konkretaus bauginimo požymių, nėra užkardomi. Taigi vertinant, ar asmuo terorizavo, ar sistemingai baugino žmogų, reikalaujama itin didelio veikos intensyvumo, kadangi pagal Kodekso 145 straipsnio struktūrą ir sankciją matyti, kad tai turi būti dar pavojingesnė veika nei grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą.“ Tačiau pateiktas argumentas prieštarauja Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuosekliai formuojamam Baudžiamojo kodekso 145 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos nusikalstamos veikos požymių aiškinimui. Priešingai nei teigia Įstatymo projekto autoriai, galiojančio Baudžiamojo kodekso 145 straipsnio 2 dalis apima tokius nusikalstamus veiksmus kaip žmogaus terorizavimas ir

sistemingas bauginimas, kurie savo ruožtu pasireiškia ilgesnį laiko tarpą trunkančia psichine prievarta, kurią kaltininkas naudoja prieš nukentėjusįjį, dažniausiai siekdamas pastarąjį įbauginti, jam atkeršyti ar priversti jį atlikti tam tikrus kaltininko interesus atitinkančius veiksmus, ir dėl ko nukentėjusysis patiria nuolatinės baimės, streso, nesaugumo bei netikrumo būseną ir pagrįstų abejonų dėl galimos realios grėsmės savo sveikatai ar net gyvybei (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-814/2006, 2K-454/2007, 2K-612/2003, 2K-347/2014). Pažymėtina ir tai, kad kaip psichinė prievarta teismų praktikoje pripažįstama ne tik grasinimas atlikti konkrečias pavojingas veikas, kurios uždraustos baudžiamajame įstatyme, bet ir kiti baime, nerimą ar nesaugumo jausmą keliantys veiksmai (pavyzdžiui, pasikartojantys įžeidinėjimai, grasinimai kaip nors pakenkti, priekabiavimas, atviras sekimas, gąsdinantys naktiniai skambučiai, amoralaus pobūdžio SMS žinutės ir pan.). Tokios sistemos psichinės prievartos buvimas konstatuojamas nustačius, kad nukentėjusysis sąmoningai buvo verčiamas nerimauti, nesaugiai jaustis, patirti psichologinį diskomfortą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-269-895/2018, 2K-341/2010, 2K-542/2011, 2K-198/2013, 2K-347/2014). Taigi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos analizė rodo, kad Baudžiamojo kodekso 145 straipsnio 2 dalis yra taikoma ne tik tais atvejais, kai sistemingai grasinama asmeniui atimti gyvybę ar sunkiai sutrikdyti jo sveikatą, bet ir dėl mažesnio intensyvumo persekiojimo veiksmų. Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad Baudžiamojo kodekso 145 straipsnio 2 dalyje nurodytos griežtos baudžiamosios teisės priemonės iš esmės atitinka Konvencijos 34 straipsnyje nurodytas nuostatas, kurios nusikalstamą persekiojimą sieja būtent su realia grėsme asmeniui bei nesaugumo jausmu ir kartu atitinka aptartų Europos Sąjungos valstybių persekiojimo kriminalizavimo praktiką.

3. Atsižvelgiant į tai, kad Baudžiamojo kodekso 145 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinta baudžiamoji atsakomybė už sistemingą asmens bauginimą (o tai apima ir pavojingesnius persekiojimo veiksmus), įgyvendinant Įstatymo projekto autorių užsibrėžtus tikslus, galėtų būti papildomai kriminalizuojami mažesnio intensyvumo ir ne tokie pavojingi persekiojimo veiksmai. Siūloma Baudžiamojo kodekso 145 straipsnyje įtvirtinti privilegijuotą (lengvesnę) persekiojimo nusikalstamos veikos sudėtį („Tas, kas neteisėtai sistemingai persekiojo asmenį ir jam sukėlė pagrįstą baimės jausmą, padarė baudžiamąjį nusižengimą ir baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu). Neteisėtu persekiojimu būtų laikomi bandymai susisiekti, kontaktuoti, matytis su asmeniu prieš aiškiai išreikštą jo valią, kai tokiam nepageidaujam bendravimui nėra jokio teisinio pagrindo (pavyzdžiui, kreditoriaus ir skolininko santykiai ir kita). Sistemingumas pasireiškėtų ne vienkartinio bandymu susisiekti (pavyzdžiui, trys bandymai susisiekti ar kontaktai nukentėjusiajam išreikšus valią). Siūlomais Baudžiamojo kodekso 145 straipsnio pakeitimais būtų nustatyta švelnesnė baudžiamoji atsakomybė, negu yra nurodyta Baudžiamojo kodekso 145 straipsnio 2 dalyje, be to, tai užtikrintų, kad Lietuvos nacionalinėje teisėje kriminalizuojamas tik realiai pavojingas ir nukentėjusiam asmeniui neigiamus padarinius (baimės ir (ar) nesaugumo jausmą) sukėlęs žmogaus persekiojimas būtų suderintas su Konvencijos 34 straipsnyje nurodytais persekiojimo nusikaltimo sudėties esminiais požymiais bei atitiktų Europos Sąjungos valstybių persekiojimo kriminalizavimo praktiką ir baudžiamosios atsakomybės kaip kraštutinės priemonės (*ultima ratio*) bei proporcingumo principų reikalavimus.

4. Atsižvelgiant į tai, kad išplėsta baudžiamoji atsakomybė galimai padidins teisėsaugos institucijų darbo apimtį ir pareikalaus papildomų valstybės biudžeto lėšų, siūlytina Įstatymo projekto autoriams įvertinti Įstatymų projektą šiuo aspektu. Taip pat, jeigu Įstatymo projektui įgyvendinti reikės papildomų valstybės biudžeto asignavimų, siūlome, atsižvelgiant į šį poreikį, numatyti vėlesnę Įstatymo įsigaliojimo datą.

Ministras Pirmininkas

Teisingumo ministras